

УДК 141.319.8

В. В. Ткаченко,
студент

(Інститут філософської освіти і науки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова)
tkachenko.lidiya@gmail.com

СПІЛКУВАННЯ Й РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

У статті представлено феномен спілкування як об'єкт філософського пізнання. В історії філософської думки особливості феномену спілкування визначалися залежно від засновків філософських побудов.

Концепція спілкування як комунікативних відносин з'являється в Новий час. У Модерній філософії феномен спілкування піддається аналізу у всій різноманітності аспектів. Сучасна концепція спілкування з'ясовує його сутність як соціального явища, враховуючи його функції, форми прояву тощо. В інформаційному суспільстві феномен спілкування набуває характерних особливостей. Він зазнає впливу технологізації засобів, формалізації стосунків, глобалізації і віртуалізації комунікативного середовища.

Викладене зумовлює врахування цих особливостей у практичній освітній діяльності, а також необхідність формування комунікативних навичок як основи соціалізації особистості. Існує необхідність глибоких перспективних досліджень цього феномену, який слугує пізнанню об'єктивної реальності, цивілізаційного поступу і взаєморозуміння народів завдяки розвитку особистості.

Актуальність дослідження. Спілкування виступає не лише ефективним засобом забезпечення успішної діяльності людей, яка дедалі все більш ускладнюється, а й однією із життєвих потреб людини. Це зумовлює все більш глибоке вивчення й осмислення самого феномену спілкування та його особливостей в умовах сучасного етапу розвитку цивілізації. Як справедливо зауважує В. М. Вандишев, сьогодні надзвичайно важливими є уявлення про сутність і перспективи інформаційного суспільства, яке породжує і новий світ соціальної комунікації, значною мірою іматеріальний і віртуальний [1: 107]. Завдання людини, яка мислить, полягає в розумінні неминучості й невідворотності змін, у тому, щоб бути готовим до них і намагатися їх передбачити, а також бути причетним до змін і зробити все можливе, щоб вони відбувалися в бажаному напрямі [1: 107]. Отже, актуальність досліджень феномену спілкування пояснюється практичною необхідністю розв'язання проблем розвитку людини на нинішньому етапі суспільного поступу. Відповідно, **метою дослідження** є аналіз феномену спілкування й розвитку особистості в інформаційному суспільстві.

Виклад основного матеріалу. Спробуємо окреслити сучасне розуміння феномену спілкування у філософській антропології та проаналізувати у зв'язку з цим проблеми освітньої практики в розвитку особистості інформаційного суспільства.

У філософії осягнення суті спілкування здійснювалося водночас із висвітленням природи людської особистості. Аристотель, визначаючи людину політичною істотою, називав політику найдовершенішою формою спілкування. Антична концепція спілкування була орієнтована на відкрите громадське співіснування, принципами якого були як дружба, так і розбрат.

У Новий час – становлення індивідуалізму і соціального атомізму – у філософії з'являється концепція спілкування, в якій водночас долається і приховується стан граничного розбрату, який Томас Гоббс називає "війною усіх проти усіх". Домовленість, за його термінологією, стає тією формою, яка робить можливим існування держави, що є гарантом безпеки і регулятором стосунків між людьми.

Філософське осмислення спілкування як комунікативних відносин з іншими, у чому проявляється внутрішня інтенція людського буття, з'являється у вченнях XVII–XIX ст. – Ф. Гемстергойса, Ф. Шляєрмахера, Л. Фейєрбаха, К. Маркса та ін. Так, Ф. Гемстергойс уважав, що лише у спілкуванні із подібними до себе виникає мораль, і головним "моральним органом людини" є серце. Л. Фейєрбах виходив із того, що окрема людина як щось відокремлене, не вміщує людської сутності у собі. Людська сутність наявна лише у спілкуванні, у єдності людини з людиною. На думку К. Маркса, спілкування індивідів опосередковує не лише людське пізнання і людську діяльність, але є також і умовою самосвідомості і самопізнання індивідів.

У XX ст. феномен спілкування піддається аналізу у всій різноманітності його аспектів як вирішальна сфера формування людської особистості. Постає філософія діалогу Ф. Ебнера, Ф. Розенцвейга і М. Бубера. Згідно з М. Бубером, діалогічне відношення "Я – Ти" протистоїть відношенню "Я – Воно" і цілісно визначає як саме людське "Я", так і весь спектр його стосунків зі світом.

Філософи екзистенційного і персоналістичного напрямку – Г. Марсель, К. Ясперс, Е. Муньє, О. Більнов – теж закріплюють визначальну роль за спілкуванням. Комунікація – ключове поняття філософії К. Ясперса. Світ К. Ясперса – світ комунікацій: людського спілкування і взаєморозуміння.

Поняття комунікації є центральним у теорії "комунікативної дії" Юргена Хабермаса. Умови, за яких учасники спілкування могли досягти порозуміння, він визначає поняттям "комунікативна компетенція" [2: 387]. Досліджуючи проблеми спілкування, Ю. Хабермас чітко розмежовує комунікацію та дискурс. Він зауважує, що при комунікації на місце мовних виразів можна поставити також дії, вчинки,

переживання та їхнє втілення. При взаємодії людей мовні вирази та їхні позамовні прояви завжди пов'язані між собою. У мовчазній взаємодії людей (діях та жестах) мовні вирази існують принаймні у знятому вигляді. Під час розмови вони виступають як комунікативна дія; і, навпаки, взаємодія, що має форму розмови, не може вважатися комунікативною дією без урахування позамовного контексту. Натомість у дискурсі необхідно звернути увагу лише на мовні висловлювання; вчинки та стан учасників дискурсу не є його складовими частинами. Таким чином, Ю. Хабермас виокремлює дві форми комунікації: комунікативну дію (взаємодію) і дискурс. У межах першої припускаються значення та сенси з метою обміну інформацією; в межах дискурсу темою обговорення стають претензії на значення, тобто з'ясовується і встановлюється взаєморозуміння і жодного обміну інформацією не відбувається [3].

У розвідках Нікласа Лумана [4] комунікація виступає емерджентною реальністю, яка встановлюється через синтез трьох різних складників: складника інформації, складника повідомлення цієї інформації, складової розуміння чи нерозуміння повідомлення та його інформації. За Н. Луманом жоден із цих компонентів не може здійснювати комунікацію сам по собі, тільки разом вони утворюють комунікацію. Тільки разом – це означає, що тільки в тому разі, коли їхня відокремленість може бути приведеною до узгодженості. Комунікація встановлюється лише тоді, коли хоча б один раз відбувається розрізнення повідомлення та інформації. Це відрізняє її від простого сприйняття "іншого". У розумінні комунікації виникає розрізнення інформаційної цінності змісту та причин, з яких зміст повідомляється. У комунікації може бути виокремленою та чи інша з розрізняваних сторін зі зверненням уваги на інформацію або на експресивну поведінку.

Карл Ясперс проводив розрізнення між "об'єктивною" та "екзистенціальною" комунікацією. Об'єктивна комунікація, на його думку, обумовлена будь-якого роду спільністю між людьми (спільні інтереси, спільна культурна приналежність тощо). Екзистенціальна комунікація має місце у ситуації спілкування двох "самостей" [2: 387].

Вагомий внесок зробили у розробку проблем спілкування і його ролі у становленні й розвитку людини в системі суспільних відносин радянські вчені М. М. Бахтін, О. О. Ухтомський, Г. С. Батищев, М. С. Каган та ін. Розглянувши історичний розвиток поглядів на спілкування, М. С. Каган робить висновок про те, що розуміння спілкування як сторони людської діяльності базується на твердому переконанні в тому, що, хоча людина не може, зрозуміло, не жити для себе, для задоволення своїх особистих потреб, для самореалізації, самовираження, самоствердження, вона не може водночас не жити і для інших, і лише у взаємозв'язку з іншими, в єдності з іншими, в суспільстві інших вона здатна бути справжньою людиною [5].

У статті білоруського видання "Соціологія: Енциклопедія" (упоряд. А. А. Грицанов та ін., 2003), присвяченій описуваному феномену, знаходимо: спілкування – поняття, що описує взаємодію між людьми (суб'єкт-суб'єктні відношення) і характеризує базову потребу людини – бути включеною у соціум і культуру. Іноді термін "спілкування" використовується і для характеристики взаємодії між різними соціокультурними системами (наприклад, міжнаціональне спілкування). На відміну від діяльності (за термінологією Ю. Хабермаса, "стратегічної поведінки"), спілкування (як "комунікативна поведінка") не передбачає зовнішньої по відношенню до себе цілі і знаходить сенс у власній процесуальності. Спілкування передбачає не тільки інформаційну функцію, але й особистісно-екзистенціальний зв'язок між людьми [6: 567].

На думку І. М. Красавцевої, В. Л. Абушенко, фундаментальна відмінність спілкування і передачі повідомлень виявляється у відмінності властивих їм способів адекватної самореалізації: структура повідомлення – монологічна, а структура спілкування – діалогічна [6: 567].

З'ясуємо сучасне поняття терміну "спілкування" у вітчизняному вимірі.

У Філософському словнику соціальних термінів (упоряд. В. П. Андрущенко та ін., 2002) знаходимо таке визначення: спілкування – це одна з форм людської взаємодії, істотна ознака життєдіяльності як суспільної істоти. Концепція спілкування з'ясовує сутність соціального явища, його структуру й функції, мотиви і форми прояву, межі існування й умови здійснення [7: 457].

За Філософським енциклопедичним словником (2002), спілкування – це тип відносин, що характеризуються ставленням партнерів один до одного як до істот, наділених ознаками суб'єктивності. Оскільки презумпція такого ставлення не обмежена рамками людського світу, учасниками спілкування здатні поставати як люди, так й інші живі істоти; ми також спілкуємося зі світом загалом текстами і цінностями культури. Водночас не всі міжлюдські стосунки можна визначити як спілкування, а тільки такі, що ґрунтуються на взаємному визнанні суб'єктивності і певною мірою набувають характеру самоцілі, формують внутрішню духовну спільність учасників [8: 603].

Спілкування визначається В. Г. Кременем як "взаємодія двох (або більше) людей, спрямована на узгодження і об'єднання їхніх зусиль з метою налагодження відносин і досягнення загального результату. Спілкування є не просто дією, а саме взаємодією: воно здійснюється між учасниками, кожний з яких рівною мірою є носієм активності й передбачає її у своїх партнерах" [9: 424]. На думку

вченого, це найважливіший фактор формування інтерактивної сфери людини, тому він зауважує про важливість вивчення феномену спілкування у сучасній філософській антропології.

Спілкування і комунікативну діяльність ототожнює Р. А. Арцишевський, зазначаючи, що вони є формою безлічі найрізноманітніших стосунків між людьми. "У широкому розумінні спілкування – це процес взаємодії між людьми, в якому відбуваються обмін діяльністю, інформацією, досвідом, уміннями і навичками, а також результатами діяльності. У більш вузькому значенні під спілкуванням розуміють процес обміну інформацією та досвідом" [10: 335].

Особливістю комунікативної діяльності Р. А. Арцишевський вважає і те, що вона передбачає більшу, ніж в інших видах діяльності, активність взаємодіючих сторін, тому повноцінне спілкування можливе лише за умови, що кожен з його учасників є обов'язково суб'єктом [10: 335].

Отже, спілкування є невід'ємною складовою людської діяльності, засобом діалогічного існування людини в світі; спілкування передбачає суб'єктність сторін та індивідуальність позицій. У філософських дослідженнях ця специфічно людська діяльність отримала назву комунікації (комунікативної діяльності). Комунікативна діяльність має свої форми, характер, засоби і є об'єктом вивчення різних наукових галузей. Узагальнююче знання про комунікацію (спілкування) здобуває філософія.

Особистісний розвиток людини значною мірою відбувається під впливом соціокультурного середовища, яке формується загальним соціально-економічним, суспільно-політичним і духовно-культурним потенціалом суспільства. Зазначені чинники суттєво впливають на характер соціальних зв'язків, цілей та способів спілкування з оточуючим світом. Спілкування виступає одним із проявів системи зв'язків людини зі світом і тому являє собою потужний чинник соціалізації і розвитку її особистості [11].

На нинішньому етапі цивілізаційного розвитку все більша увага приділяється розвитку особистості. Філософська гуманістична парадигма сучасності, наголошує В. Г. Кремень [12], пропонує людині вибирати і самостійно конструювати власну індивідуальну траєкторію розвитку, в якій акцент робиться на формуванні творчої ініціативи, самостійності, конкурентоздатності, мобільності особистості. Ця гуманістична парадигма відкриває реальні можливості виконання завдань філософської антропології – забезпечення належного особистісного розвитку кожного.

У цьому контексті надзвичайно слухним є зауваження І. А. Зязюна про те, що "розвиток індивідуальних якостей без формування здатностей до реалізації своїх особливостей в умовах реального ринкового, жорсткого і жорстокого світу, і здібностей до подальшого саморозвитку себе як особистості, може стати для окремих глухим кутом, шляхом в нікуди" [13: 8]. Отже, зміст розвитку особистості має передбачати, передусім, як зазначає В. Г. Кремень, розвиток соціальної сфери особистості [9: 422], сутність якої розкривається через оволодіння комунікативними здібностями.

Соціальний розвиток у найбільш загальному вигляді, який дає змогу розв'язувати максимально широке коло практичних завдань, на думку В. Г. Кременя має п'ять параметрів. *Соціальні знання*, що визначають міру орієнтованості індивідуума у навколишньому світі (соціальне оточення, середовище проживання, орієнтування у часі, географічна, політична, економічна орієнтація та інше). Важливим моментом у цьому є систематизація, оскільки особистість стикається з ними не у логіці науки, а в логіці життя.

Вербальна сфера розкриває здатність до самостійної активності у сфері мовного висловлювання (володіння формами мовного висловлювання, діалогу, дотримання етикетних форм спілкування тощо). Особливої значущості набуває здатність до активних мовних дій. Рівень розвитку вербальних здібностей багато в чому визначає успішність оволодіння як теоретичними знаннями, вираженими у формі навчальних текстів, так і практичними навичками, оскільки структура сучасного навчання передбачає у людини наявність розвиненої здібності до різного роду мовних висловлювань і комунікації.

Інтерактивна сфера розкривається через уміння самостійно організувати взаємодію з іншими людьми і підкорятися вимогам у групових діях (уміння прийняти групове завдання, виконувати спільні дії, дотримуватися групових норм, ієрархічних відносин тощо).

Сфера оцінних і самооцінних відносин визначає специфіку ставлення до себе і до інших людей (глобальна оцінка себе і самооцінка за окремими показниками, глобальна оцінка членів соціуму і уміння порівняти себе з ними). Самооцінка – складне динамічне особистісне утворення, особистісний параметр розумової діяльності, яка виконує, передусім, регуляторну функцію і здебільшого обслуговується комунікативними вміннями, проявляється у ситуаціях спілкування.

Мотиваційна сфера у широкому тлумаченні – це те, що спонукає людину до певної діяльності, те, заради чого така діяльність здійснюється [9: 423-426].

Отже, як бачимо, комунікативні здібності, уміння, навички посідають надзвичайно важливе місце у здатності до активного та інтерактивного спілкування, що повною мірою сприяє соціальному розвитку особистості. Спілкування, у свою чергу, забезпечує людині саморозвиток (за рахунок отримання інформації) і самореалізацію (через входження до соціуму завдяки комунікативній діяльності).

З іншого боку, розвиток особистості в сучасному суспільстві все більше регламентований такими глобальними тенденціями суспільного буття, на які вказують В. Н. Лавриненко та В. П. Ратніков, як

технологізація, інституалізація, глобалізація, віртуалізація, інформатизація і т. п. [14: 352]. Ці процеси відповідним чином відбиваються безпосередньо й на характері міжособистісного спілкування. Цікаво, що це стосується як сутнісної сторони і змісту спілкування, так і його інструментального боку, пізнавальних можливостей і способів їх використання.

Технологізація спілкування означає, що воно все більше здійснюється за посередництва засобів ІТ-технологій, які витісняють з процесу комунікації безпосередній зв'язок між учасниками спілкування, а, отже, позбавляють його теплоти, душевності – людяності. Внаслідок цього результат пізнання через спілкування помітно збіднюється, оскільки при цьому втрачається образна, або чуттєва, складова одержуваного знання і відповідно його емоційна забарвленість. Суттєву ж пізнавальну роль чуттєвого знання підкреслювали свого часу ще Ф. Бекон і Дж. Локк, К. Д. Ушинський і В. О. Сухомлинський та ін., а нині невід'ємною складовою пізнання й розвитку особистості проголошує чуттєву складову І. А. Зязюн.

Інституалізація проявляється у все більш чіткій організації та формалізації спілкування, в переважанні масових форм комунікації над індивідуальними. Безпосереднє спілкування зводиться до комунікації, перетворюється на чисте отримання інформації. При цьому роль комунікаторів все більше беруть на себе соціальні інститути – засоби масової інформації, передусім телебачення, політика, релігія, освіта та інші, які завжди переслідують свої цілі, не враховуючи цілі своїх об'єктів.

Глобалізація спілкування полягає у своєрідному "стисканні" соціального та комунікативного простору. З одного боку, це реальна можливість повноцінного спілкування з партнером, який знаходиться в будь-якому куточку Землі. З іншого – певна стандартизація зразків і способів спілкування. Пояснюються вони тим, що стереотипність дозволяє віднайти спільні змістовні й формальні патерни, які полегшують спілкування. Водночас такому спілкуванню бракує як індивідуальної забарвленості, так і характерних національно-етнічних особливостей, культурної своєрідності, що збіднює загальний духовно-культурний простір.

Віртуалізація спілкування означає виробництво та споживання інформації як нової сфери суспільного буття. Завдяки цьому, питома вага матеріальних та енергетичних потоків у загальній структурі соціальної реальності починає поступатися питомій вазі інформаційних потоків, які переважно існують у віртуальній формі. Це кардинально змінює не тільки спосіб буття, а й мислення людини, її життєві цінності та інтереси.

Як зазначає С. Г. Спасібенко, в умовах інформатизації суспільства все більш небезпечним стає нове протиріччя: поглинання соціального інформаційністю, підрив свободи людини, зомбування, гіперконформізм з орієнтацією на споживчу вартість, втрата сенсу життя. Подолати це протиріччя, на думку вченого, можна, лише усвідомлюючи, що в інформаційному суспільстві головним ресурсом є не інформація сама по собі, а передусім, людина, діяльність і соціальна політика, яка забезпечує зростання культури суспільства [12: 110].

Зазначені тенденції помітно посилюють прагматичні цілі та характер спілкування, призводять до того, що духовність все більше втрачає свою роль і позиції.

Висновки. Таким чином, розвиток особистості в суспільстві знань, з одного боку, зумовлений і підтриманий швидким розвитком сучасних інформаційних технологій і нових цивілізаційних умов. З іншого, ускладнюється, або спотворюється, викривлюється – стає однолінійним, що шкодить гуманістичним началам людини, а отже і суспільства. В таких умовах важко переоцінити значення спілкування як такого, що несе в собі гуманістичне підґрунтя об'єднання соціуму. Саме спілкування стає тим фактором, який може бути застосованим на користь гармонійного розвитку особистості.

Перспективи дослідження. Підсумовуючи, зазначимо, що спілкування не випадково є сферою підвищеної уваги філософії, а надто його роль в освіті, науці, культурі тощо. Враховуючи складність феномену спілкування, потрібно зауважити про необхідність глибоких перспективних досліджень цього феномену, який слугує пізнанню об'єктивної реальності, цивілізаційного поступу і взаєморозуміння народів завдяки розвитку особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Вандышев В. И. Идеи социальной коммуникации в постмодерной европейской философской мысли / В. И. Вандышев // Філософія спілкування : Філософія, психологія, соціальна комунікація. – 2009. – № 2. – С. 102–108.
2. Философия : [энциклопедический словарь] / [под ред. А. А. Ивина]. – М. : Гардарики, 2004. – 1072 с.
3. Хабермас Юрген. Комунікативна дія і дискурс / Юрген Хабермас // Першоджерела комунікативної філософії. – К. : Либідь, 1996. – С. 84–91.
4. Луман Никлас. Что такое коммуникация? / Никлас Луман ; [пер. с нем. Д. В. Озирченко] // Социологический журнал. – 1995. – № 3. – С. 114–125.
5. Каган М. С. Человеческая деятельность. (Опыт системного анализа) / М. С. Каган. – М. : Политиздат, 1974. – 328 с.
6. Социология : [энциклопедия] / [сост. А. А. Грицанов, В. Л. Абушенко, Г. М. Евелькин, Г. Н. Соколова, О. В. Терещенко]. – Минск : Интерпрессервис ; Книжный Дом, 2003. – 1312 с.

7. Філософський словник соціальних термінів / [під заг. ред. В. П. Андрущенко]. – К. ; Х. : ТОВ "Корвін", 2002. – 671 с.
8. Філософський енциклопедичний словник / НАН України. Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди ; [ред. кол. В. І. Шинкарук (голова) та ін. ; наук. ред. Л. В. Озадовська, Н. П. Поліщук]. – К. : Абрис, 2002. – 747 с.
9. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору / В. Г. Кремень. – К. : Педагогічна думка. – 2009. – 520 с.
10. Арцишевський Р. А. Філософська антропологія : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / Р. А. Арцишевський. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. – Частина друга. – 440 с.
11. Спасибенко Н. Г. Социально-психологические и биологогенетические свойства человека / Н. Г. Спасибенко // Социально-гуманитарные знания. – 2002. – № 3. – С. 108–127.
12. Кремень В. Г. Освіта в контексті сучасних соціокультурних змін / В. Г. Кремень // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : [зб. наук. пр.] : в 3-х ч. – Вип. 27 (31). – Ч. 1. – Харків : НТУ "ХПІ", 2010. – С. 13–18.
13. Зязюн І. А. Гуманістична стратегія теорії і практики навчального процесу / І. А. Зязюн // Рідна школа. – 2000. – № 8. – С. 8–13.
14. Философия : [учебн. для вузов] / [под ред. В. Н. Лавриненко, В. П. Ратникова]. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 677 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Vandyshch V. I. Idei sotsial'noi komunikatsii v postmodernoi evropeiskoi filosofskoi mysli [Ideas of the Social Communication in the Postmodern European Philosophical Thought] / V. I. Vandyshch // Filosofiiia spilkuвання : Filosofiiia, psikhologiiia, sotsial'na komunikatsiia [Philosophy of Communication : Philosophy, Psychology, Social Communication] / V. I. Vandyshch. – 2009. – № 2. – S. 102–108.
2. Filosofiiia [Philosophy] : [entsyklopedicheskii slovar'] / [pod. red. A. A. Ivina]. – Moskva : Gardariki, 2004. – 1072 s.
3. Habermas Jürgen. Komunikatyvna diia i dyskurs [Communicative Action and Discourse] / Jürgen Habermas // Pershodzherela komunikativnoi filosofii [Sources of the Communicative Philosophy]. – K. : Lybid', 1996. – S. 84–91.
4. Luhmann Niklas. Shto takoe komunikatsii? [What are the Communications?] / Luhmann Niklas ; [per. s nem. D. V. Ozirchenko] // Sotsiologicheskii zhurnal [Sociological Journal]. – 1995. – № 3. – S. 114–125.
5. Kagan M. S. Chelovecheskaia deiatel'nost'. (Opyt sistemnogo analiza) [The Human Activity (The Experience of the Systematic Analysis)] / M. S. Kagan. – M. : Politizdat, 1974. – 328 s.
6. Sotsiologiiia [Sociology] : [entsyklopediia] / [sost. A. A. Griksanov, V. L. Abushenko, G. M. Evel'kin, G. N. Sokolova, O. V. Tereshchenko]. – Minsk : Interpresservis ; Kniznyi dom, 2003. – 1312 s.
7. Filofs'kyi slovnyk sotsial'nykh terminiv [Philosophical Dictionary of Social Terms] / [pid zag. red. V. P. Andrushchenko]. – K., KH. : TOV "Korvin", 2002. – 671 s.
8. Filofs'kyi entsyklopedychnyi slovnyk [Philosophical Encyclopedic Dictionary] / NAN Ukrainy. In-t filosofii im. G. S. Skovorody, [red. kol. V. I. Shynkaruk (golova) ta in., nauk. red. L. V. Ozadov'ska, N. P. Polishchuk]. – K. : Abris, 2002. – 747 s.
9. Kremen' V. G. Filosofiiia liudynotsentryzmu v strategiiakh osvitniogo prostoru [Philosophy of the Man-Centerism in the Strategies of the Educational Space] / V. G. Kremen'. – K. : Pedagogichna Dumka. – 2009. – 520 s.
10. Artsyshevs'kyi R. A. Filofs'ka antropologiiia [Philosophical Anthropology] : [navch. posib. dlia stud. vyshch. navch. zakl.] / R. A. Artsyshevs'kyi. – Luts'k : Volyn. nats. un-t im. Lesi Ukrainky, 2011. – Chastyna 2. – 440 s.
11. Spasibenko N. G. Sotsial'no-psykhologicheskie i biologogeneticheskie svoistva cheloveka [Social and Psychological, Biogenetic Properties of a Man] / N. G. Spasibenko // Sotsial'no-gumanitarnye znaniia [Social Humane Knowledge]. – 2002. – № 3. – S. 108–127.
12. Kremen' V. G. Osvitna v konteksti suchasnykh sotsiokul'turnykh zmin [Education in the Context of Modern Social and Cultural Changes] / V. G. Kremen' // Problemy ta perspektyvy formuvannia natsional'noi humanitarno-tekhnichnoi elity [Issues and Perspectives of the National Humane and Technical Elite Formation] : [zб. nauk. pr.] : v 3 ch. – Vyp. 27 (31). – Ch. 1. – Kharkiv : NTU "HPI", 2010. – S. 13–18.
13. Ziazun I. A. Gumanistychna strategiiia teorii i praktyky navchal'nogo protsesu [Humanism Strategy of the Theory and Practice of the Educational Process] / I. A. Ziazun // Ridna shkola [Native School]. – 2000. – № 8. – S. 8–13.
14. Filosofiiia [Philosophy] : uchebnik dlia vuzov / [pod. red. V. N. Lavrinenko, V. P. Ratnikova]. – [2 izd., pererab. i dopoln.]. – Moskva : UNITI-DANA, 2001. – 677 s.

Матеріал надійшов до редакції 30.05. 2013 р.

Ткаченко В. В. Общение и развитие личности в информационном обществе.

В статье представлен феномен общения как объект философского познания. В истории философской мысли особенности феномена общения определялись в зависимости от предпосылок философских построений. Концепция общения как коммуникативных отношений появляется в Новое время. В Модерной философии феномен общения подвергается анализу во всем разнообразии аспектов. Современная отечественная концепция общения выясняет его сущность как социального явления, учитывая его функции, формы проявления и т. п. В информационном обществе феномен общения приобретает характерные черты. Он испытывает влияние технологизации средств, формализации отношений, глобализации и виртуализации коммуникативной среды. Изложенное обуславливает учет

этих особенностей в практической образовательной деятельности, а также необходимость формирования коммуникативных навыков как основы социализации личности. Существует необходимость глубоких перспективных исследований этого феномена, который служит познанию объективной реальности, цивилизационного продвижения и взаимопонимания народов благодаря развитию личности.

Tkachenko V. V. The Communication and Personal Development in the Informational Society.

The paper presents the phenomenon of the communication as an object of the cognition in the philosophy. In the history of the philosophical thought, the phenomenon of the communication has been determined according to the premises of philosophical theories. The concept of the communication as the communicative relationship appears in the New Age. In the Modern philosophy the phenomenon of the communication is subjected to the analysis in all aspects of diversity. The modern concept of the national dialogue finds its essence as a social phenomenon, including its functions, manifestations etc. In the informational society, the phenomenon of the communication acquires some characteristics. It is affected by the technologization of communication means, formalization of relations, globalization and virtualization of the communication environment. The foregoing leads to including these features in the practical educational activities, as well as the need for the communication skills formation as the basis for the socialization. There is the necessity of deep long-ranging researches of this phenomenon which serves to cognition of the objective reality, civilization advancement and mutual understanding of people due to the personality's development.